

Zeitschrift:	Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber:	Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band:	- (1748)
Heft:	12
Artikel:	Io. Iacobi Leonis dissertatio iuridica de pluralitate suffragiorum in caussis religionis
Autor:	Leo, J. Jacob
DOI:	https://doi.org/10.5169/seals-394635

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 20.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

JO. JACOBI LEONIS

(*) Dissertatio Juridica

de

PLURALITATE SUFFRAGIORUM

in

CAUSSIS RELIGIONIS.

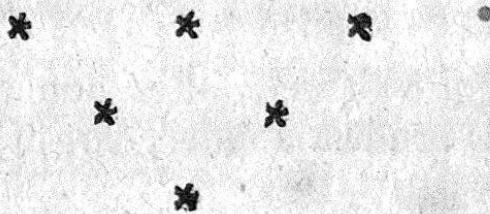
P RÆFAT I O.

Inter multa, variaque media, quibus ad Prudentiæ Politicæ comparandam notitiam niti & contendere solent, qui non tantum sibi, sed & aliis, Deo & Patriæ cumprimis natos se esse norunt, non infimum, sed pene supremum sibi vindicat locum *Historiæ Patriæ* veteris ac recentioris amor & diligens lectio; Ea enim, ut *Historia omnis*, teste Cicerone *l. 2. de Orat. c. 9.* est *testis temporum, Lux Veritatis, vita memoriae, magistra*

(*) Conscripta ac publicæ disputationi proposita est hæc Diatribe ab Amplissimo nunc Reip. nostræ Senatore & Polyhistore, multis in rem litterariam meritissimo, ante hos quadraginta annos in Academia Marburgensi, sub Præfido Consultissimi Viri Cornelii van den Velde, J. V. D. & Prof. O.

stra vitæ, nuntia vetustatis, cum juxta Livium
 præfat. l. i. illud præcipue salubre & frugiferum sit,
 omnis te exempli documenta in illustri posita monu-
 mento intueri, unde tibi, tuæque Reipublicæ quod
 imitere capias, inde fœdum inceptu, fœdum exitu,
 quod vites; hanc igitur gratus & ingenuus Pa-
 triæ alumnus sine ignaviæ dedecore, damno-
 que maximo ignorare nequit; incitat enim
 ad illam excolendam Patria ipsa, Ciceroni,
 communis omnium nostrum Parens, qua nihil dul-
 cius, nihil charius nobis esse soleat; ad quam
 amandam legem non scriptam, sed natam,
 non didicimus, non accepimus, non legi-
 mus, verum ex natura ipsa arripuimus, hau-
 simus, expressimus; ad illam non ducti, sed
 facti, non instituti, sed imbuti sumus: sti-
 mulant quoque ingentia alia commoda, qui-
 bus recensendis nunc supersedemus. Hac
 igitur de causa inde a primis unguiculis hoc
 mihi fuit otium, hoc negotium, hoc studi-
 um, hic labor, ut nobilissimarum harum li-
 terarum mihi compararem notitiam, eritque
 etiam deinceps, ne Patriæ almæ inutile pon-
 dus vel degener civis existam; Ex immensa
 autem illa rerum magnarum messe, quas do-
 mestici Annales contemplandas sedulo Le-
 cto: i sistunt, imprimis notanda venit *Pax Reli-
 giosa* post Bellum Capellanum ob Religionis
 Reformationem inter Helvetios Anno 1531.
 exortum, subsecuta, ex qua, dum quidam,
 præsertim *Auctor Clavis Themilogicae* ante decen-
 nium, ni fallor, editæ, varia extorquere
 verbis-

verbisque ejus varium & manifeste repugnantem sensum affingere non erubescunt, præcipue in Materia de *Pluralitate suffragiorum in causis Religionis*; hinc non verendum mihi puto ne quis περιεργείας ἀχρήστη πράγματος dicam mihi impingat, si Divina adjuvante gratia & veritate Duce, paucis & quantum per ingenii tenuitatem licebit, de hac materia, primo in genere, & dein in specie quoad supradicti Auctoris objectiones, specimenis Academici loco disferam, quod ut B. L. amica mente perlegere, meisque porro conatibus favere dignetur, est quod enixe contendo.

Thes. I.

Non una est in hoc universo rerum agenda-
rum & judicandarum ratio & modus.
Raro enim unius arbitrio, potissimum,
si quæ sunt arduæ res expediuntur, sed
plerumque, qualemcunque etiam respiciamus Rei-
publicæ formam atque statum, plurium consiliis
atque sententiis. Ubi vero per plures res agitur,
ut illi finem sibi propositum, administrationem
scilicet justitiae, & tuitionem jurium ac rerum,
assequantur, requiritur in primis eorum Consen-
sus, quo deficiente tantum sibi sunt impedimen-
to, atque negotia penitus irrita redduntur. Cum
vero difficile sit, ut omnes consentiant, etenim

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

& quod uni videtur, alter non statim recipit,
dum nullus prudentia vinci, aut in jure pari alteri
cedere vult,

Nec quisquam quod non placet, sibi judicat æquum.
indeque fieri potest, ut negotiorum ac litium nul-
lus fere existat finis: hinc ne incepta careant exitu
& collegium dilabatur, in id maxime incumber-
dum, ut videatur, quomodo contrariantes invi-
cem sententiæ seu suffragia concilientur, alternan-
tis judicii dubitatio tollatur, & multitudo ad uni-
tatem & concordiam redigatur.

II. Duplex autem est concordia, una plena ac
vera, quando scilicet omnes in idem unani mi ore
ac

ac voto concurrunt; Cum autem universi, ut consentiant semper difficile, immo pene impossibile sit, propter naturalem illam hominum ad dissentendum facilitatem l. 17. q. 6. de recept. & qui arbitr. hinc altera locum habet, quando adest plurium Consensus, & tunc si major pars consentiat, perinde ac si omnes consentirent, reputatur. Quæ autem num ubique & omnibus omnino in negotiis, vel in quibus locum sibi vindicare queat, atque adeo etiam in Caussis Religionis, ut *Auctor Clavis Themilogicæ* opinatur, id erit nunc indagandum, & pro Regula ponendum, quod in omnibus negotiis, quæ per plures aguntur, ea sit præferenda sententia reliquis, quæ pluribus suffragiis nititur; eique Regulæ tamdiu est inhærendum, donec probetur contrarium & solidæ dentur rationes exceptionum. Et hæc quidem regula probatur tam ex Jure Naturali, Gentium, quam Civili, Canonico, Aurea Bulla, aliisque constitutio-nibus Imperii, ut optime respondit Matthias Imperator in Comitiis Imperii anno 1613. habitis. Es sollen durch die Particular-Ursachen, die gemeine Deliberationes billich nicht gebindert werden, in dem I. der Natur II. aller Völker-Recht III. der guldernen Bull IV. den Reichs-Constitutionen und V. dem richtigen Herkommen gemäß, daß in der gleichen Berathschlagungen die Majora die wenigen an sich ziehen: Arum de Comit. cap. 8. n. 82.

III. Primum igitur, cui consentaneum sit, ut regulariter majora suffragia vincere debeant, est ipsammet *Natura*, ut patet ex sequentibus rationibus I. Cum Civitas eo tantum sine ineatur, & summa rerum potestas in ea certis personis ob id solum

solum attributa sit, ut Jura singulorum sarta & tecta permaneant, ad hoc autem obtinendum maxime necessarium medium sit, ut negotia expediantur, lites dirimantur, suum cuique tribuatur, & ita locum habeat illud $\zeta\pi\eta\kappa\alpha\lambda\omega\varsigma$ [quod ad Civitatem requirit Aristot. 3. Pol. 6.] ad quod efficiendum, ut ea celerius, felicius, minori invidia & strepitu, majori tranquillitate fiant, haud ullum commodius remedium invenitur, quam ut in collegio, ubi omnes æquali jure pollent, suffragia majora attendantur, & id, quod illi statuunt, pro concluso reliquorum habeatur; hinc hujus asserti veritas appareat, cum naturale sit, constituto Jure & illud constitutum esse, quod necessarium medium sit, ad illud obtinendum; arg. l. 2. de Jurisd.

2. Negotia aut secundum unum, aut paucos, aut plures sunt decidenda, quia contrarium non datur: non autem decidi possunt secundum unum aut pauciores, quia dissentientium pars major est, & nulla ratio appareat, cur unus vincere debeat ex. gr. decem &c. ergo id fieri debet secundum plures, cum oculi plus videant, quam oculus, & majori numero minor insit; nec potest opponi, quod pauciora suffragia saniora esse queant. Ubi enim omnium æquale jus est, nemo sane est, qui de eo judicare possit. **3.** Sicut persona naturalis, si deliberat, inclinat semper ad illam partem, ubi plures adsunt rationes, ita & Civitas seu Persona mystica inclinat in illam sententiam, ubi plura adsunt suffragia, quia quicquid in corpore naturali sunt rationes, in hoc corpore mystico sunt suffragia. **4.** Pro parte majore etiam militat ratio Juris, quod ubi pars major sit, ibi & adsit major perspicuitas & prudentia; *singuli enim* (ut bene Plinius

in Paneg.) decipere & decipi possunt, nemo autem omnes, neminem omnes refellerunt: Et multi, (dicente Aristot. 3. Polit. 12.) rectius judicium, quam singuli ferunt. 5. quilibet majora vota pro se amplectitur, igitur ex Regula illa Juris Naturalis, ut quod quis in alium statuit, eodem jure & ipse utatur, æquissimum est, ut & illis acquiescat contra se: ut hæc optimæ, ut omnia solet, deduxit ICtus incomparabilis Illustris Dn. Coccejus in Disp. de eo, quod iustum est circa Numerum Suffragiorum sub Præsid. ejus habita a Fr. Mejero. Francof. ad Viadr. 1705. ita ut in hac re non sit cur laboremus & confugiamus ad præsumptiones Magni Grotii de Jur. Bell. & Pac. l. 2. c. V. Q. 17. desumptas ex intentione ineuntium societatem, & aliorum rationes alias.

IV. Secundum, unde Imperator in negotiis peragendis pluralitatem suffragiorum spectandam esse contendit, est *Jus Gentium* scil. secundarium, sive quod hic mos ex necessitate & utilitate apud plures gentes in usu fuerit. Hebræos voluisse sequendam esse multitudinem, quæ reum absolvere, & liberare cupit, non tamen eamdem si damnet, unico tantum voto superior existens, testatur Commentator quidam ad Exod. 23. v. 1. 2. 3. Apud Athenienses id etiam observatum fuisse scribit Sigan. l. 2. de Rep. Athen. c. 3. & L. 3. c. 4. De Lacedæmoniis ex Plinio, Nepote refert Ærodius l. I. rer. judic. c. 21. Apud Romanos lege caucum, M. Cælio teste, fuit, ut quod major pars iudicaverit, id jus ratumque esset, Cicer. l. 8. Eift. ad famil. 8. v. Sigan. de Antiq. Jur. Civ. Rom. c. 14. Apud Græcos extat constitutio TheodoGi, ut in diversis sententiis potior numerus vincat, l. un.

Cod. Theod. de Respons. prudent. vincit quoque plu-
ralitas suffragiorum in Parlamento Galliarum Pari-
siensi supremo, Hottoman. Franco-Gall. c. 27. In
curijs Regni Hispanici, Ant. Thesaur. decis. I. n. I.
In supremo Lusitaniæ Senatu, Anton a Gama de-
cis. I. Apud Venetos, Contaren. de Rep. Venet. fol.
48. Apud fœderati Belgij Ordines, Paul. Metul. de
Stat. Reip. Batav. fol. 155. Apud Neapolitanos Math.
de Afflict. decis. I. In Senatu Sabaudico, Anton.
Thesaur. decis. I. n. 2. imo & olim in Comitiis
Germanorum id usu observatum fuisse, vult Nicol.
Cusan. l. 3. c. 33. in concord. Cathol. Hinc generali-
ter in Senatus deliberationibus, Polyarchicoque
statu, atque in omni legitimo cœtu majorem par-
tem potiorem esse dicit Bodin. de Rep. 2. c. 7. Vide
plura apud Klock, de Contribut. c. 6. n. 41. & seqq.

V. Quapropter & Juris Romani auctores, ubi a pluribus decernendum quid est, majoris partis scitum approbant v. l. 19. ad Municip. l. 39. de Re judic. l. 17. §. 6. de Recept. qui arbitr. l. 3. quod cujusque univers. hom. l. 46. C. de Decurion. unde & integ. Juris Civilis Regulas relatum est referri ad universos, quod a majore parte fit l. 160. §. 1. de R. J. consentit quoque Jus Canonicum v. t. t. X. de his quæ fiunt a Maj. part. in cap. cñm inter Canonicos X. de Elect. in cap. Ecclesia vestra X. de Elect. & Elect. Potestat. in cap. quia propter X. de Elect. &c. Huic etiam sententiæ subscripserunt Viri sapientes alii, ut Thucidydes l. 5. Κύριον εἶναι ὄν, τι ἀν τὸ πλῆθος φοίτου. Aristoteles Polit. IV. κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. Livius l. 1. c. 32. Inde alii rogaruntur, quandoque pars major horum, qui aderant, in eamdem sententiam ibant, bellum erat consensu fieri solitum. Curtius

us l. 10. Eo, quod major pars decreverit, stetur. A. Gell. Noct. Attic. De reo, septem judices cognoscunt, eaque sententia fit rata, quam plur. & de eo numero dixerint. Plin. l. 6. Ep. 13. Singulis re integra dissentire fas est; peracta, quod pluribus placuisse, cunctis tenendum: Vide & Grot. de J. B. & Pac. l. 2. c. 5. §. 17. Pufendorff. de Jur. Nat. & Gent. l. 7. c. 2.

VI. Tertia Cæsaris ratio ex *Aurea Bulla* arcessitur, qua Cæsar per majorem partem Electorum, quo tamen nullum gravius negotium in deliberationem deduci potest, eligitur §. præstito & §. postquam tit. II. de Elec. Rom. Reg. Major autem pars hic censebitur ea, I.) quæ intuitu totius Collegii Electoralis major est, non intuitu eligentium. Si enim duo eligerent Titium, duo Cajum, tres Sempronium, tunc omnino nullus esset electus A. B. tit. II. §. Mann aber Sie, oder ihrer mehrertheil ic. Sinolt. Schüz de Jur. publ. vol. I. Exerc. 2. thes. 15. lit. C. II.) Major intelligenda respectu præsentium Electorum, absentium enim non habetur ratio, et si non omnes vocati sint A. B. tit. I. §. 19. [mortuo scil. Cæsare, non aliis casibus, Aut. Comit. p. 2. n. 9.] Etsi enim non vocentur a Moguntino, tamen non potest dici, non vocatos esse, qui ab ipsa lege in casum mortui Imperatoris vocantur; vid. Limn. ad Capit. Ferd. III. art. 50. vers. der gûlden Bull. ic. vel non omnes compareant A. B. tit. I. §. 21. & tit. 4. §. 2: vel non tempestive tit. 2. §. 4. Quod si tamen majoris partis electio vel contra antiquam Imperii consuetudinem, vel in maximum Imperii præjudicium tenderet, haud improbabiliter dici potest, quod nullatenus major numerus attendi debeat, Rumel. ad Aur. Bull. Diss. 3. th. 8.

VII. Quarta ejusdem ratio fundata est in *Constitutionibus Imperii*, quæ exstant in sequentibus e multis allegatis Recessibus Imperii: Trevirensi de anno 1512. §. Es sollen ic. ibi oder der mehrer Theil aus Ihnen. Regiments-Ordnung 1521. §. würde sich auch ic. ibi und dem so durch mehrern Theil beschlossen wird R. J. 1526. in princ. ib. und deme so durch mehrern Theil beschlossen wurde, Folge thun. R. J. 1659. §. diesen Beschwerden ic. ib. durch den mehrern Theil der Ständen R. J. 1594. §. da denn ic. ib. Solten aber paria vota &c. quibus & adstipulatur legitima Observantia, quæ quinta Cæsar. ratio est, & de qua nemo melius, quam ipse, attestari potest: vid. & Freher. in comment. ad *Constit. Adolph. Nass.* p. 14. Qui plura de hoc Jure ejusve rationibus desiderat, consulat Bodin l. 2. de Rep. c. 6. & l. 6. c. 4. Reinking. de R. S. & E. l. 1. cl. §. c. 8. n. 59. &c. Limn. J. P. l. 9. c. 1. n. 177. &c. Arum. de Comit. c. 8. n. 74. Carpzov. de Leg. Reg. Germ. c. 10. Sect. 8. n. 1. & alios in addit. Myler. ad Rumelin. P. 2. Diss. 3. th. 20. lit. a.

VIII. Quamvis autem, ut nunc probatum est, regulariter majora vota vincant, tamen sunt & quædam magni momenti negotia, in quibus aliud obtinet, quæ paucis proponemus: Est igitur prima exceptio ab illa regula, quando res ad universitatem, non qua universitatem, sed qua singulos spectat, quæ cuivis, tanquam membro Collegii inhärent; & quia ita singulos tangit, hinc ab omnibus comprobari debet l. f. C. de Au.ctor. præstand. cum nemo ex facto alterius prægрави debeat, l. 33. 2. I. C. de inoff. testam. & res inter alios acta aliis non præjudicat l. 63. de re ju-

dic.

dic. l. 27. q. 4. de Paet. nec alteri jus quæsumum
 sine ejus dispositione auferri queat. v. Mylleri ad.
 dit. ad Rumel. part. 2. diss. 3. q. 20. lit. B. Hinc
 patet & in Comitiis Imperii majora locum non
 habere, si status, non ut unum corpus spectari
 possunt, v. Limn. l. 9. c. 1. num. 187. & alios
 Dd. apud Klock. Consil. 35. n. 307. num. 329. seqq.
 Hinc etiam decidenda esset intricatissima illa quæstio:
 An in collectis Imperii majoris partis suffragia præ-
 valere debeant? id asserit Reinking. de R. E. &
 S. l. 1. cl. 5. c. 8. n. 72. negat Wahremund ab
 Ehrenberg. de Regn. subsid. c. 5. n. 53. Electores
 pluralitatem admittunt, ut & status Pontificii, si
 prius justa onerum proportio sit determinata;
 Evangelicis contra pluralitas placet in collectis ne-
 cessariis, non vero voluntariis, ubi periculum non
 est in mora, cum durum omnino sit: daß einer
 in des andern Beutel hinein in infinitum votire,
 quod Electores & Principes Imperii Fisci Came-
 ræ Imperialis An. 1598. opposuerunt; Civitates
 vero nullam plane pluralitatem admiserunt; v.
 Limn. Tom. 5. in addit. ad l. 9. c. 1. n. 182. haec
 de re in Comitiis non modo An. 1608. & 1613.
 sed & in Conventu Osnabrugensi acriter disce-
 ptatum fuit, cumque de ea re Ordines convenire
 non possent, ejus plena decisio in proxima Co-
 mitia remissa Instr. Pac. art. q. 52. quid hacte-
 nus in iis actum sit, ex relationibus Comitalibus
 appareat; sufficit nobis indicasse, quid alii de hac
 quæstione sentiant, item vero totam merito in
 medio relinquimus; videantur Klock. de Contrib.
 c. 6. Aut. der Grundvest. p. 3. c. 7. Ziegler. de Jur.
 Majest. l. 2. c. 3. n. 16. & alii a Mylero in addit.
 ad Rumel. p. 2. diss. 3. n. 20. lit. B. allegati, ex

hoc fonte est constitutum, ut in imperandis, augendis, prorogandis vectigalibus Electorum (quorum consensum requirit R. J. 1576. §. 116. *Wir sollen und wollen ic.*) & unanimis omnium & singularum, non majoris partis solum assensus, imo & vicinorum ac eorum, quorum interest, statuum sententia adsit in *in Cap. Leopold. art. 21. Joseph. art. 20. v. & Illustr. Dn. Cocceji Jurispr. publ. c. 23. p. 44.* Dn. Schvveder in *Introduct. in Jus public. part. spec. sect. I. c. 20. p. 3.* inde & patet, majora non valere in tollenda lege fundamentali, auferendo jure quæsito vel privilegio; hoc ultimum enim Imperantes subditis mere talibus auferre nequeunt, quanto minus major imperantium pars voto suo id auferre poterit. v. Limn. l. 9. c. 1. n. 185. Klock. de *Contrib. c. 6. n. 145.*

IX. Alia exceptio, ubi majora non respiciuntur, est in iis Collegiis, ubi quisque Jus agendi habet in solidum; hic enim non potest spectari pars major vel minor, nam ubi cuique Jus in solidum competit, ibi ille tantundem Juris habet ad prohibendum, quam hic ad agendum, cum unus alteri non subjiciatur, sed unus æque Jure summo gaudeat ac alter, ut id obtainere solet in Rebuspl. ex pluribus constantibus membris, ut Helvetica, quod ex infra dicendis apparebit, & Belgica, de qua ita testatur Temple, *dans ses remarques sur les Provinces Unies: Chap. 2. pag. 88.* Il y a plusieurs choses, qui ne peuvent pas être conclues dans les assemblées des Etats de la Province à la pluralité, mais seulement du consentement unanime de toutes les voix.

X. Alia quoque exceptio , ubi majora non attenduntur , est , quando iis Collegii membris , quæ Jure convocati debuissent , conventus non fuit nuntiatus , licet enim judicium sit penes senatum ut corpus , ubi non singuli , sed corpus dijudicat , quod repræsentatur a præsentibus ; tamen iniquum est , absentes juribus suis , quibus ignorantibus renunciasse dici non possunt , citra culpam privari , ut proinde hoc in casu & actus totus nullus sit , & hinc nec major pars quid concludere valeat ; an autem Electio Imperatoris omnibus Electoribus non citatis annulletur , vid . distinctiōnem supra thes . 5 . hoc autem obtinet , ubi collegium , non singuli judicant , hinc aliud dicendum de Judicibus delegatis & arbitris , ubi majora nihil efficiunt , licet omnes citati sint , sed non comparuerint ; quia omnibus est commissum arbitrium ; tamen si omnes adsint , tunc pluralitas votorum obtinet l . 17 . 2 . f . de recept . qui arbitr . de quibus omnibus vide elegantissimam & pereruditam § . 3 . laudatam Disp . Mejeri sub Præsidio Illust . Dn . Cocceji habitam .

XI. Exceptio autem maxime notanda est illa , quod majoribus suffragijs standum non sit in iis negotiis , quando facultas ea decidendi , non est penes collegium , uti sunt , quæ Juri Divino & Naturali contrariantur , cum nec illis vetita juberi , nec illis iussa vetari possint ; illo enim obligari etiam summas Potestates nemo sanæ mentis negabit , & hoc etiam potentius esse ipso Principatu patet ex eo , quod Apostolus Legem Naturæ vocat δικαιωμα τῷ Θεῷ , Rom . I : 32 . licet enim ex principiis homini internis profluat , Deo tamen adscribitur ,

qui, ut illa principia in nobis existerent, ipse voluit, eaque cordibus nostris inscripsit *Rom. II: 14.* cum igitur illa sint extra facultatem concessam: hinc illæ potestates nullum Jus habent de iis disponendi, cum illis subjiciantur; ut enim in naturalibus caussis inferiores in agendo a superioribus dependentes, contra superiorum efficaciam, vim agendi nullam habent, ita etiam in moralibus; quare nec attendi possunt majora eorum vota, sed negotium & quod geritur, ipso jure est nullum. Huc & referenda est causa Religionis, de qua ceu Thematè Dissertationis nunc agendum erit.

XII. Cum in omni societate id requiratur, quod ad ejus defensionem & conservationem facit, & illa haud facile obtineri queant, nisi aliquis sit ordo, & discrimen inter imperantes & parentes, hinc patet & Ecclesiam, [cujus vinculum Religio dici potest] regimine & Politia, ceu religiosam quamdam societatem carere ægre posse; Est autem illud Regimen, juxta Celeb. nostri Theologi *Heideggeri p. m. Medull. Medull. Theolog. Loc. 27.* vel principale, vel ministeriale; illud est penes Salvatorem nostrum *Christum*, qui Judex, Legislator & Rex noster est, *Ezaj. XXXIII: 22.* & Caput corporis Ecclesiæ *Col. I: 18.* hoc ministeriale, seu quo Deus Ecclesiam, hominum ministerio gubernat, rursus duplex est, aliud enim est Ecclesiasticum, aliud Civile: Ecclesiasticum ministerium dari, probat expressa Dei institutio, qui tum in Veteri, tum in Novo Testamento Ministros sacros partim ordinarios, partim extraordinarios vocavit; cum enim Deus benignissime voluit per prædicationem Evangelii homines ad salutem vocare, opus

opus habuit ad hoc doctrina & institutione , quæ non aliunde , quam ex Verbi Ministerio haberi potuit ; Sic in Veteri Testam. ordinariis Ministris accenseri merentur Patriarchæ , Seniores , Primo geniti & in eorum locum surrogati Levitæ , Sacerdos primus , Sacerdotes reliqui , & extraordinarii Prophetæ ; in Novo vero Testamento sunt ordinarii , Pastores , Seniores , Doctores , Diaconi , extraordinarii autem sunt Apostoli , de quorum officiis & aliis huc pertinentibus plura hic afferre consultum non duco , cum non sit nostri fori , & multi Celeb. Theologi hanc materiam multis & magnis scriptis illustrarint , quo B. L. remittimus , & nunc ad aliud ministeriale Ecclesiæ Regimen , nempe Civile pergimus.

XIII. Alterum ministeriale Ecclesiæ Regimen est Civile , quod competere illi , qui summam Potestatem summumque Imperium in Territorio habet , & in personas & in res Ecclesiasticas in illo comprehensas ex sequentibus clarum fiet. Summam enim hanc potestatem Deus expressis verbis Gen. I: 28. humano generi concessit , in ipsam terram universam & singulos homines in ea existentes; illudque genus necessariis ac sufficientibus ad illam exercendam instruxit facultatibus ; concessa autem est illa potestas non uni solum , quia facultates ad illam datæ sunt æqualiter : nec pluribus , quia eadem ratio in pluribus ac in singulis , & non appareat , quinam illi plures sint , ergo omnibus , quia quartum non datur inter unum , plures & omnes ; ut ita hi in societate hac naturali jus habeant in singulos , nullis [ergo nec Clericis ,] exceptis . Quia vero genus humanum totum non

potuit exercere hanc potestatem in singulos, hinc
 commode factum est, ut dividetur illa potestas,
 & hac divisione facta, clarum est, populos singu-
 los, sive qui eos repræsentant, Jus habere in suos,
 quod antea omnes habuerunt in singulos, unde
 non magis Clerici cum illis cohærentibus juribus
 & ad eos spectantibus rebus ab hoc territorii,
 quam ab ipsius humanæ societatis jure excepti esse
 possunt; præcipue cum juxta *Plutarchum*, Religio
 sit συνεύλιμος ἀπάσοις ποιησίαις καὶ νομοθεσίαις ἐρειγμένη^{coagulum} omnis societatis & fundamentum legis-
 lationis, & juxta *Ciceronem*, fundamentum humanæ
 societatis, quia metus Dei animos civium omnium
 optime continet, eos placidos, obsequiosos, Pa-
 triæ amantes, juris & æqui retinentes efficit, dum
 scil. & futurum post hanc vitam tribunal inculcat,
 ubi occulte patratorum a quovis sint reddendæ ra-
 tiones; ita autem animatis civibus non possit non
 salva esse Respublica, cuius administratio ad sum-
 mam potestatem pertinet; Huic Juri & consentit
 Jus Divinum, tum Vetus, tum Novum; de illo
 patet ex *Levitico* passim, ubi Aaron summi Sacer-
 dotii leges a Mose accepit, immo & illum Mosis
 Imperio se subducere volentem Deus ipse illi sub-
 jecit *Num. XII: 8.* Regibus quoque Hebræorum
 sacerdotes paruisse, eosque rerum Ecclesiasticarum
 curam egisse patet ex *Historia Saulis*, *I. Sam. XXII: 11.* Davidis cultum Dei constituentis *I. Paral. XVI.*
 ordines Sacerdotum determinantis *c. XXIII. seqq.*
 Salomonis, Sacerdotem Abiathar ab officio remo-
 ventis, *I. Reg. II: 26.* quod & horum pii succes-
 sores egerunt, ut Cunæus *de Rep. Hebr. I. c. 14.*
 scribit, Præfecturam sacrorum, summamque po-
 testatem & judicium pertinuisse ad Reges; quos &
 (non

(non vero Clericos) Deus ipse Deos nominando suos Vicarios fecit *Ps. LXXXII: 1. 6. Exod. XXI: 6.* Eadem quoque potestas Principibus tribuitur in Novo Testamento, ita enim Paulus *Rom. XIII: 1. Omnis anima [ergo & Clerici] subjecta sit Potestatibus οὐπερέχοσσις & v. 4. Dei Ministrum* vocat Principem, *in bonum*, qualemque scil. quo ostenditur in id institutos esse Principes, ut vitam quietam & tranquillam degamus, non tantum in omni honestate, sed etiam in omni pietate, *I. Tim. II. v. 2. Si autem male feceris, vindicem ad iram*, ubi mali nomine comprehendendi etiam omne, quod circa sacra committitur clarum est, cum indefinita locutio hic tantundem valeat atque universalis; quod & Petrus manifestis verbis innuit *I. Epist. II: v. 13. subjecti igitur estote, dicit, omni humanæ potestati, οὐπερινύν κλίσις, quia hæc est voluntas Dei: v. 15. & quia Regi (non Pontifici) summa potestas competit,* vocat enim illum *οὐπερέχοντα d. v. 13.* immo Christus ipse Rex Ecclesiae suæ, dum in terris degeret, sine ulla contradictione, seculari potestati se submisit, solvendo vectigalia *Matth. XVII: 27.* ut aliis allegationibus supersedeamus, vide *Grot. de Imp. summ. potest. circa sacra cap. I.*

XIV. Hanc igitur Dei legem, & voluntatem secuta est Ecclesia, idque longo tempore, nam Imperatores omnes Imperii partes circa sacra exercuisse patet præcipue ex Socrate Historico *l. 5. præf.* ubi dicit: *Ex quo Imperatores facti sunt Christiani, res Ecclesiæ ab illis dependisse*, ita ut merito Pontifex Innocentius IV. in hæc eruperit verba *c. si quis 2. n. I. X. de Majorit.* Sed quæ res, quis eximit Clericos de jure Imperatoris, cum prius ei subessent? Sub Romanis

nis autem & Gentilibus Imperatoribus Clericos privatos fuisse, & nullam potestatem habuisse, nemo ut credo, est qui inficias ibit; imo & sub successoribus horum Christianis & Latinis & Græcis, Gothis dein, & Germanis, immo & in aliis Regnis idem obtinuisse, quam luculentissime probat Ill. D. Coccejus in Disf. de Fundata in alieno Territorio, & plurium locorum concurrente Potestate: tit. III. p. 9. & seqq. Addo solum quod & in alma Patria mea Helvetia improbata fuerit Clericorum potestas, & nunquam Helvetiæ defuisse, qui Papæ & Clero Romano resisterent atque reluctarentur, hinc excommunicationum Pontificiarum, licet frequentium, fulmina magno animo contempserunt, exemptionem Cleri a muneribus & oneribus civilibus semper fere oppugnarunt, inque Clerum delinquentem graviter quandoque animadvertebant, ita Ao. 1230. cum Magistratus Tigurinus Urbem suam, muris, turribus &c. augere vellet, Clerum & ad onera & ad operas adegit, imo & Monachis mandavit, ut omnes suas amasias, quo-cunque nomine in Monasteriis degant, exire faciant magno cum illorum dolore. Ao. 1240. Civitate Tigurina a Papa, quod Friderico II. fidelis maneret, excommunicata, cum Clerus civibus sacra administrare nollet, omnes Urbe ejecerunt, & Sacerdotes, & Monachos, & Moniales; ut & Ao. 1331. cum de novo, ob fidelitatem Imperatori Ludovico Bavarо præstitam Papa eos excommunicaverit, rursus eos, exceptis Nudipedis, migrare jusserunt & An. 1349. demum rursus receperunt: præsertim autem notandum venit Edictum sex Cantoum An. 1370. Pfaffen-Brieff vocatum, vi cuius Clerus illis juramentum fidelitatis præstare debuit, ita ut hoc omnia alia ab illis præstita juramenta antecedat,

dat, ne aliud forum nec Ecclesiasticum nec seculare extra Helvetiam quærant, exceptis caussis matrimonialibus & Ecclesiasticis; de aliis edictis occasione munerum Ecclesiasticon nundinatorum [Curtisanos vocabant] & aliorum Cleri abusuum, vid. *Historiam Ecclesiasticam Helvetiae*, Viri Reverendi atque Clarissimi, D. Joh. Jacobi Hottingeri, S. Theol. Prof. in Athenæo nostro meritissimi, Fautoris ac Præceptoris mei ætatem colendi.

XV. Non tantum autem Personæ & res Ecclesiasticae subsuerunt summæ Potestati, inter illos populos, quibus Deus voluntatem suam expressis verbis revelavit, sed & apud alias Gentes, ἀναρχία illa Clericorum inaudita fere fuit; Ægyptii enim, primi Sacerdotum Auctores juxta *Herodot.* l. 2. c. 2. Cives suos distinxerunt in Sacerdotes, milites & operarios, Bodin. *de Rep.* l. 3. c. 8. Macedonum Rex Alexander M. improbavit ingentem honorem illum Judæorum Pontificis Jaddonis; *Joseph. antiq.* II. c. 8. Græcorum fere singulæ civitates variis usæ sunt sacris, quibus unum ex Civibus præfecerunt: vid. *Jonston. de Fest. Græc.* Romanorum Rex Numa Pompilius Pontificem maximum constituit, *Liv.* l. 1. hist. c. 20. Germanorum Sacerdotes pars Senatus, ministrique silentii injungendi fuerunt. Tacit. *de mor. Germ.* c. II. de aliis Gentibus v. Cæsar. l. 6. *de Bell. Gall.* Berthault. *in Flor. Gall.* l. I. c. 4.

XVI. Probato igitur Clericos & res Ecclesiasticas Civili potestati subesse debere, ex Jure Naturæ, Divino atque Gentium secundario, paucis adhuc demonstrabimus nec reliqua Jura huic asserto contrariari, & de Jure Civili quidem nullum est

est dubium, cum publicum Jus, quod ad statum
Reip. pertinet, consistat in sacris & sacerdotibus l.
1. 2. de J. & J. hinc & priores 13. Tituli lib. I.
Codicis nihil aliud fere tractant, quam de religione,
eiusque Doctrina & cultu, de Ecclesiis, Episcopis,
Clericis, Hæreticis, eorumque testamentis, con-
tractibus, bonis, officiis, delictis, pœnis & om-
nibus eorum Juribus: immo & de Jure Canonico
id verum esse ex multis textibus clarum est, quo-
rum saltem unum aut alterum allegabimus; Sic in
C. Sacerdotibus 41. caus. XI. qu. 1. Pontifex petit,
ut Imperator ex terrena Potestate ita dominetur Sacerdo-
tibus, ut propter eum, cuius servi sunt, debitam etiam
reverentiam impendat; Sic in c. principali 15. ead. dist.
63. dicitur sacram (Epistolam) Clementissimi Principis
præcepisse Presbyterum &c. fieri debere, ut & c. 17.
ead. Pontifex ait; Imperatorem & Augustam per litte-
ras ipsi dixisse, quod debeat Episcopum facere, & se fe-
cisse &c. Possem etiam huc afferre Conciliorum de hac
re decreta, ubi in Concilio Turonensi Ao. 813.
habito, Episcopi cunctos, qui intersuerunt, ad-
monuerunt, *ut obedientes Imperatori* [Carolo M. sc.
quem & Concilium Moguntiacense veræ Religionis
rectorem vocat] & fidem ei promissam, inviolabiliter
conseruent; Lehm. Chron. 2. cap. 41. in pr. Sed cum
id jam satis probatum esse sperem, tantummodo
quædam adhuc in medium proferam, ex quibus
perspicuum erit Clericorum potestatem & impro-
batam suisse summis inter Pontificios Theologis,
Juris-Consultis, Politicis &c. Sic ap. Priol. de Reb.
Gall. l. 10. in fin. unus ex Ecclesiæ Romanæ Car-
dinibus, Mazarinus Cardinalis, fatetur, nulli Pon-
tifici jus in Reges, sed paternum amorem esse debere.
Ita Franc. Victoria in Relect. de Potestat. Eccles. sect.

7. p. act. propos. dicit : *Principes posse servare proprias Respublicas, non solum per modum defensionis, sed & auctoritative.* Cui adstipulatur Petrus de Ferrariis Juris Consultus : dum in Pract. Papal. ridiculum dicit esse dicere & abominabile audire, Papam in ipso Imperatore nisi superioritatem habere &c. plura de hac materia, qui desiderat, adeat Grot. de Imper. summ. Potest. circa sacra. c. I. & Illustr. D. Coccejum in citata Dissert. de fundata in Territorio Potestate.

XVII. Vidimus hactenus Ecclesiæ ministeriale Regimen aut Ecclesiasticum aut Civile esse, super est igitur, ut & de utriusque potestate agamus, quod ut meliori ordine fiat, cum Illustr. D. Coccejo in *Jurispr. publ. C. 18.* in primis notandam putamus distinctionem Juris & Virtutis, quæ in eo differunt, quia Jus tribuit cuique suum, versaturque circa meum & tuum, Virtus autem tantum circa rem nostram, & perfectionem animi, tribuitque alteri, quod nostrum est, non quod alterius ; hinc ex Jure nascitur obligatio, idque necessitatem quid faciendi imponit, ad quod homines compelli possunt. At hæc respectu hominum locum non habent in virtute, & omnis ejus ratio, docendo, monendoque obtinetur ; vid. *Diss. Frieder. Reinh. Flad de Distinctione Juris & Virtutis Giessæ 1698. habit.* Juris itaque exequendi munus sua natura cogendi jus habenti, & superiori competit ; virtutis autem docendæ & monendæ etiam privatis, quos inter & Clericos esse p. 14. satis demonstratum, & in hoc consistit utriusque potestatis distinctione ut altera possit compellere, altera tantum monere *Job. 18. v. 36.* ad quæ igitur in rebus Ecclesiasticis quis vi adigi & cogi potest, ea ad Regimen Civile,

Civile, quæ autem solum doceri monerique possunt, ea ad Regimen Ecclesiasticum pertinere, & quænam illa sint, nunc dispiciemus, initium faciendo ab his posterioribus.

XVIII. Cum Vicarius gerat vices ipsius committentis *l. 16. de Jurisdictione*. & non plus potestatis esse possit in Vicario, quam in committente; hinc facile patet, Clericos, qui ceu Vicarii Christi officium suum gerunt, non majori potestate gaudere, quam ipsemet committens Servator Christus; Hic autem quicquid secularis Regni est, penitus a munere suo separat *Job. XVIII: 36.* immo cum eum Regem facere vellent fugiebat in montem *Job. VI: 15.* & docendi monendique fines nunquam excessit, hinc & adulteram illam solum monuit, non de ea judicavit *Job. VIII: 11.* contra autem se potestati seculari subjecit, *Matth. XVII: 27.* illumque secuti sunt Apostoli ejus, ad quos dixit: *Reges Terræ imperant; vos autem non sic.* *Matth. XX: 25. 26.* hincque & hæc duo optime sejungit Petrus *I. Epist. V: 2. 3.* his verbis; *Pascite Gregem Dei, & inspectionem, non cum necessitate, sed cum libertate exercete, non lucri, sed affectus causa;* Non ut prædominantes propriis, sed ut existentes exemplar gregis; quod jam in Veteri Testamento obtinuisse testatur, *Cunæus de Rep. Hebr. l. I. c. 14.* inquiens: *Quemadmodum Præfectura sacrorum, summaque potestas & judicium ad Reges pertinuit, ita ministerium, curatioque eorum ad Levitas, hoc est ad Pontificem Sacerdotesque &c.* Competit igitur Clericis, Regimen suasorum, quod in sacris Literis venit nomine Potestatis *Clavium*, quæ *Matth. XVI: 19.* ligare & solvere dicitur & a Christo ipso illis concessa est, qui & gradus

dus correptionis & contumacium separationis Matth.
XVIII: 15. &c. præscripsit; de quibus alii præser-
tim Theologi consulendi.

XIX. Videamus nunc, quomodo se habeat
potestas Magistratus circa sacra, qui per potestatem
sibi a Deo concessam Regno Christi invigilare, in-
servire, atque illud amplificare, quantum potest
debet, ut sit Ecclesiæ gerulus & legis Divinæ cu-
stos, *Ezaj. XLIX: 23.* Ubi statim notandum,
quod ille nullam potestatem habeat circa Religio-
nem formaliter Ecclesiasticam, & sacra in se spe-
cata, quæ principaliter ad salutem æternam ita
pertinent, ut nullum ex iis periculum in Rep. me-
tui possit, cum potestas hæc tota spiritualis sit;
ut sunt ipsa Doctrinæ cœlestis fideique salvificæ ca-
pita &c. sed quod illorum facultati solum illa sub-
sint, quæ ad salutem Reip. & civilis Imperii cu-
ram spectant, vel quicquid de Cultus divini exer-
citio rebusque Ecclesiasticis ita statuitur, ut Cives
ad id adigi queant; hinc in primis prospiciendum
est summæ potestati Civili, ne Atheismus se se in-
gerat in Remp. cum nulla gravior Reip. pestis esse
possit Atheismo, & melius sit habere Religionem
falsam, quam nullam, cum pietate sublata, fides
etiam & societas humani generis, & una excellentissima
virtus *Justitia tollatur.* Cic. l. I. de Nat. Deor. ut Sils.
Ital. IV. optime canat.

*Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris,
Naturam nescire Dei.*

Non solum autem hoc in casu summa potestas cu-
rare debet, ne Resp. quid detrimenti capiat, sed
& si Ecclesia varietate dogmatum distrahatur, &

Tom. III.

O o

varii

variū varia pro voluntate Dei obtrudere conentur,
 cum ita & animi Civium distrahantur, & variae
 oriantur factiones, discordiae, motus, & quae
 cum tempore in excidium Reipubl. erumpere pos-
 sunt: hinc omni ope niti debet, ut haec dissensio-
 nes per summos & in Religione Christiana exerci-
 catissimos Theologos, aut aliis mediis legitimis
 componantur, & si possibile est, una Religio in
 suo Territorio obtineat, cum hoc ad uniendos Ci-
 vium animos optimum vinculum sit; ita ut Phi-
 lippus Hispaniarum Rex satius esse [quamvis infe-
 lici successu] censeret, regno carere, quam po-
 pulo alienis & diversis sacris addicto imperare,
 dum diceret; *Che amava meglio di non essere Re, che
 bauer Popoli Soggetti ad altera Religione, che à la buo-
 na & la sua;* Gio Battist. Adriani l. 19. della storia
 de' suoi tempi. Hujus rei gratia, cum per haereses
 & falsa dogmata publica plerumque turbetur tran-
 quillitas, & ad illa tollenda optimum medium sit,
 ut in Concilio aut Synodo dispiciatur, quænam
 sanior sit sententia, hinc & summæ potestati,
 [cui curæ esse debet, ut iis, quæ Rempubl. tur-
 bant, mature occurratur] potestas competit ut ta-
 lia Concilia possit convocare, disponere, si e re
 est transferre, in illis decreta confirmare, promul-
 gare, vimque adeo & auctoritatem illis tribuere,
 cum haec nemo facere queat, nisi qui vim coacti-
 vam habet, (qualis solus est imperans) ut cogere
 possit tum alios, tum & heterodoxos, ut in Con-
 cilio compareant, & ut congregatos, si aut nimi-
 um affectibus indulgeant, aut turbas moveant,
 coercere, & in officio continere possit, & hoc
 olim in usu fuisse probat Grot. de Imper. summ. Po-
 test. in sacr. c. 7. sed & sine Concilio decernendi fa-
 cultas

cultas competit summæ potestati, si quæstiones oriantur de iis, quæ indifferentia, & verbo Dei jam definita sunt, ne quicquam orthodoxæ fidei adversum doceatur, cum si hoc non posset, sequeatur, quod Jus imperandi aliquid acciperet a Concilio, quod tamen summitati illius repugnat.

XX. Porro huc resertur Jus reformandi, sed tantum in extrinsecis, quæ solum in Cultu externo consistunt: quoad autem ipsum Religionis exercitium, non nisi consentientibus civibus, cum capita fidei non subjaceant arbitrio hominis, ergo nec Principis, & Princeps constitutus sit, ad tuendum, non destruendum præsentem Reipl. statum, vid. Illustr. Dn. Coccej. *Jurispr. publ. c. 18. §. 29.* non vero errantes exiliis, pœnis, tormentis ad suam Religionem cogere potest, quia nihil tam voluntarium ac Religio, & melior est Religionum multitudo, quam carnificina conscientiarum; illa habet supersticiosos, hæc Atheos; illa plures divini Numinis habet cultus, hæc nullum; sed operam dare potest, ut vera Religio propagetur, non vi, sed elenchis, orationis persuasionibus; ad quod fideles Ecclesiæ ministros constituat, qui subditos in vera Religione informent, docentes & discentes protegat, & subditos adigat, ut in illis locis, ubi informandi sunt, compareant. Ad summam potestatem quoque pertinet de iis omnibus prospicere, quæ ad exercendam in Republ. religionem faciunt, hincque ad exemplum piorum Regum V. T. etiam leges & constitutiones Ecclesiasticas, quas vocamus Kirchen-Ordnungen, faciat, sed de rebus indifferentibus, & in sacris nondum determinatis, ut ex. gr. quo tempore sicut

peragenda, qui ritus observandi &c. ad quæ in consilium adhiberi possunt Ecclesiasticæ Personæ. Hincque & sumtus necessarios suppeditare debet, quibus ædes sacræ, & quæ eo pertinent, conficiantur & reficiantur, & quibus Ecclesiæ Ministri vitam traducere queant; in quorum Doctrinam & vitam quoque inquirere potest per visitationes Ecclesiasticas, ut omnia rite & decenter fiant; hinc & eo spectant quoque scholarum erectio, & vocatione, nec non inspectio bonorum Ecclesiasticorum, ne ad usus profanos & illicitos adhibeantur, ut & alia, in quibus omnibus, juxta Celeb. Theol. Coccej. in summ. Doctr. Fœder. c. 24. §. 537. necessarium est, ut si qui homines aut collegia habent concessam aliquam potestatem politicam a populis, civitatibus, patribus, quæ pertinent ad bonum & defensionem Ecclesiæ, ut diligentissime caveant, ne eam potestatem inferant in causam fidei & cultus Dei, ut legem faciant dicendi vel tacendi, agendi vel non agendi præter verbum Dei; vide Grot. de Jure summar. Potest. circa sacra, Reincking. de Regim. Ecclesiast. & Civil. Tabor. in Dissert. Acad. de Regim. Imper. Eccles. Rhet. de Jur. Stat. Imp. circa sacra. Dn. Schvveder. Introd. in Jus publ. P. Spec. Sect. I. c. 5. &c.

XXI. Cum ita, ut spero, satis clarum sit, quousque utriusque & Ecclesiastici & Civilis Ecclesiæ Regiminis Potestas se extendat, nunc videndum erit, an pluralitas votorum etiam in causis Religionis obtineat? quod negandum putamus, vid. supra thes. X. cum ibi, quid cujusque conscientiæ & fidei satisfaciat, queratur, & quilibet nostrum de se ipso & de suis actionibus rationem reddere debeat

Deo.

Deo. Rom. XIV: 12. illaque cuivis examini subjacent, cum ab Apost. Johanne I. Epist. IV: 1. monemus probare Spiritus, an ex Deo sint, hincque iudicia aliorum hisce in causis attendere opus non sit: Dein quod majora vota vincant, tantum obtinet in rebus civilibus, quae societatem civilem concernunt, a quibus toto cœlo differunt causæ Religionis & conscientiæ, quæ in solius Dei potestate, & ex ejus verbo tantum judicandæ sunt. Immo ingens hominum foret audacia, de rebus, quæ arbitrio hominum non subjacent, per majora quid velle constituere, & gratiæ divinæ negotia secundum opiniones hominum metiri, cum licet omnes ita judicarent, tamen conscientia mea non possit esse satis certa & secura de veritate hujus vel illius rei, nisi convinceretur ex ipso Verbo Dei: Accedit præter suspicionem partium & id, quod res hæc foret inanis, cum nullum dubium sit, quin unusquisque sit latus sententiam in favorem Religionis suæ; quod verum obtinet non solum in causis, quæ directe Religionem concernunt, sed & ob easdem rationes etiam tunc cum per indirectum de Religionis negotio quæstio oritur, aut ubi diversæ Religionis præjudicium & zelus præponderare potest juris æquitati, uti si inter diversæ Religionis socios, de eo lis sit, quod ut fiat vel ne fiat, alterius partis interest, hinc æquissimum est, in hisce negotiis unanimem consensum exspectare, cum, (ut Philippus Magnanimus Hassiæ Landgravius Granvellano respondisse, dicit Sleidan. l. 17. §. 112.) in fidei negotiis non est considerandum, quid maxima pars opinetur, sed quid verum sit,

exemplo Hierosolymitani conventus, ubi maxima pars paucorum Apostolorum judicio, quod rectum erat, cessit & obtemperavit, *Act. XV.* quod & ursit Protestantium Orator *Pontanus* apud Sleidan. *l. 3.* & in Concilio Tridentino *Bellejus Episcopus Parisiensis* contra *Cardinalem Paulum Æmilius Verallum*, *Episcopum Caputaquensem*; *Sav. Polan.* in *Histor. Concil. Trident.* *l. 6.*

XXII. Qua de causa & in Comitiis Imperii hæ causæ Religionis excipiuntur, ut nempe pluralitas votorum in illis nihil valeat, & ut amicabili ratione transigantur, cum alias una pars simul partis & judicis locum obtineret, cum Pontificii Protestantes numero vincant, hinc extat in R. I. 1530. in fin. und eines jeglichen Gutdünken und Meynung sich selbst in Liebe zu hören, und zu erwegen, die zu einer Christlichen Wahrheit zu bringen, und zu vergleichen, nempe nach Göttlicher und der alten Väter Heil. Schrift und Lehre R. J. 1545. §. und sollen, ic. et in R. J. 1555. §. 15. und soll die streitige Religion nicht anders dann durch Christfreund. friedliche Mittel und Weg zu einhelligem Christlichem Verstand und Vergleich gebracht werden. prout et respondebat Imper. Rudolph. II. in Comitiis Ratisbon. 1598. daß die Sachen, so den Religions-Frieden beläugend, nunmehr nicht, wie andere Sachen, sondern durch sondere Räthe traet werden; Als die Catholische haben eluen besonders Rath, die Protestirenden auch einen besondern Rath, hinc et pars adversa ad gravamina Evangeliorum in Comitiis Ratisbon. 1613. daß der ander Theil im Fürsten-Rath die Majora in Sachen den Religions-Frieden betreffend ohne Zweifel vor sich hat,

hat, respondit; Man wisse wohl, daß in Gewissens-Sachen die Majora nicht gelten. Die Catholische Religion und die Augspurgische Confession, wie auch der Religions-Frieden seyn auf gütliche Vergleichung zugelassen, wider dieselbe thäten Majora nichts. vide Arum. de Comit. C. 7. n. 68. 74. quod et in Pacific. Osnabrug. post multas Disputationes decisum est, art. 5. ubi conclusum pluralitatem non attendi debere in negotiis Religionem sive directe, sive indirecte concernentibus, inter status utriusque Religionis agitatis d. art. 5. p. 51. ut et in omnibus aliis causis, quibus utriusque Religionis status in duas partes eunt: ib. nec non si circa transactionem Passaviensem, Pacem Religiosam, et Instrumentum Pac. Osnabrug. quid dubii incidat, aut ex causis illam Pacem tangentibus resultet d. art. 5. p. 49. vid. Aut. der Grundvest. p. 3. c. 8.

XXIII. Quin et illud dissidium religionis in Imperio fecit, ut, cum in supremis Imperii Tribunalibus Judices et Assessores sint diversæ Religionis, et quilibet suæ sectæ hominibus magis, quam adversæ in juri dicundo favere præsumatur, post multas contentiones placuerit, etiamsi in causis Justitiæ non possit non pluralitas votorum attendi, saltem Præsides, Assessores et quoscunque Justitiæ Ministros, evitandæ sinistræ opinionis ergo pares numero utriusque Religionis esse debere, vid. Instr. Pac. Osnabrug. art. 20. p. 53. Idem etiam in Judicio Aulico observari debere cautum ib. p. 54. quamvis id nondum fuerit factum. Ex eadem ratione introductum, ut in conventibus Imperii ordinariis numerus ex utriusque Religionis Pro-

ribus æquetur R. J. 1654. p. 194. d. Pac. Osnabrug. p. 51. Et si extraordinariis Commissionibus negotia in Imperio expedienda, quæ status Protestantes concernunt, soli eidem Religioni addicti deputentur et vice versa d. p. 51. Quid fuerit desideratum a Protestantibus statibus in hac causa videatur apud Fritsch. in *Elect. Jur. Publ. Tom. I. cap. 8.* vid. de hac materia late Reinking. *de R. S. & E. l. 3. cl. 1. c. 4. n. 20.* & *cl. 5. c. 8. num. 70.* Limn. enucl. *l. 4. c. 72. n. 48.* Sinold *Schluss in Coll. Jur. publ. Dispt. 10. th. 15. lit. A.* Carpzov. *de leg. Reg. Germ. c. 10. sect. 8. n. 5.* & alios.

XXIV. Præmissis igitur hisce, ex quibus satis, ut spero, patebit, in caussis Religionis majora suffragia locum non habere, nunc adhuc videntur erit, quid contra hanc generalem Regulam in Patria nostra obtinere velint quidam, et quibus hanc suam sententiam argumentis confirmare conentur; Ut autem, rem ab ovo, ut ajunt, paucis deducimus, notandum seculo jam III. præsertim occasione dispersionis Legionis Thebaicæ cimmerias Gentilismi tenebras e castis Helvetiæ pulsas fuisse vid. supra laudat. D. Hottingeri *Histor. Eccles. Helv. P. I. l. 2.* et Helvetios multis in locis simplicitatis illius primævæ, quæ ab incunabulis Prædicacionis Evangelii inter illos obtinuit, tenacissimos aliquandiu fuisse atque studiosissimos; unde et novitatis paulatim emergentibus, dum Præsul Romanus cum vi tum astutia Vicarius Christi prætextu eo annis est, ut omnis in toto orbe Christiano circa Religionem potestas et cura soli sibi permitteretur, et hac sua potentia et ad Dominatum secularem stabiliendum turpiter abusus fuerit,

se

se nonnunquam opposuerunt, tamen et succubuerunt. Sed cum stante illo rerum ordine res suas spesque in discrimine periculoque maximo constitutas viderent, Cleri Tyrannide indies invalescente, Monachorum superstitione crescente, Paparum insolentia et fastu gravius incumbente, ipsa etiam Doctrinæ sinceritate rarescente; Præsertim cum Monachus *Bernhardinus Samson* cum amplissimorum, in illis oris nunquam hactenus auditarum, indulgentiarum mercibus a Leone X. Pontifice Romano ad eos missus veniret; eosque invitaret, ut præsentem salutem præsente pecunia redimerent; tum magna eorum pars sacrosanctam Theologiam heroico prorsus ausu, impetuque plane divino ab erroribus, quibus scatebat, repurgatam integritati restituerunt, cui laudabili conatui initium præcipue fecit *Huldricus Zwinglius*, Pastor tunc Tigurinus, qui ipsis Calendis Januarii An. 1519. e sacra cathedra Evangelium Christi summo zelo, parique facundia et fidelitate, erroribus in fide et superstitione in cultu palam rejectis, frequenti concursu enarrare cœpit, quod et in aliis Cantonibus, Disputationibus quibusdam publice habitis pari felici successu factum est.

XXV. Hæc autem feliciter cœptæ Reformatio-
nis incunabula, felixque ejus progressus Quin-
quepaganis seu Pontificiis Cantonibus sudes in
oculis fuit, hincque Evangelii asseclas omnibus
probris, maledictis, verborumque contumeliis
vexarunt, Legatosque horum ad Comitia eorum,
ad concordiæ fructus ob oculos ponendos, et
fœderis contra hos An. 1529. cum *Ferdinando*
Hungariæ et Bohemiæ Rege initi insolentiam no-

tandam, missos haud amico et fœderato more tractarunt, & Subsilvani Præfectos suos Badam & in liberam Provinciam, lite adhuc quadam inter illos, aliosve Cantones pendente, mittere conantur; qua de caufa copias suas utraque pars eduxerunt, & omnia jam ad conflictum parata erant, sed interventu neutrotum Cantonum aliorumque, fœderis Ferdinandiani instrumento tradito & dilacerato lis hæc sine sanguine composita & utrinque ab armis discessum est. Cum autem post conclusam hanc Pacis tantum imaginem Quinquepagani de novo Reformatos theonino dente rôdere, multaque maledicta in eos jacere incipiebant, cum variis Principibus &c. contra eos conspirabant, rursus An. 1531. res ad arma pervenit, ubi die 11. Oct. apud Cænobium *Capellam* signis concurrebant infestis, ut & die 24. ejusdem mensis in monte Tugio, exitu pro Reformatis satis, non tamen ut multi, (de quibus vide Magni *Bullingeri adversus Cochlaeum* An. 1544. editum scriptum) mendaci stylo narrarunt, plane infelici, ita ut his infortuniis moti Tigurini Legatos miserint in castra Quinquepaganorum, qui controversiis finem imponian, quod factum die 16. Novembris ejusd. anni prope *Baat* in Territorio Tugiensi, conclusa ibi Pace Religionis; (quam *Lands-Frieden*, *Nationalen* vocamus) cuius præcipuum & ad hanc materiam præcipue pertinens argumentum in his consistebat; Ut neutra pars alteri cum sociis, quoad Religionem, in suo territorio obitacula & præpedimenta objiciat; ut quælibet pars in Provinciis complurium Cantonum regimini subjectis (*gemeinen Herrschäften*) juribus atque privilegiis, quibus hactenus gavisæ sunt, protinus gauderet, subdi.

subditique Religionem, quam volunt, profiteri atque exercere possint; Ut bona inibi Ecclesiastica, salarioque Pastorum inter utriusque Religioni addicatos pro rata redditum (nach der Marchzahl) dividantur, ut subditis gravissime prohibetur Religionem virulentis dictis laceſſere; alia huc nihil facientia recensere necessarium non putamus. Cum si quis plura de hac materia desideret, adire possit *Eydgenöſſische Geschicht Beschreibung* ad h. a. & *Historiam Helvetiæ pleniorē* Msc. L. VIII. Viri Amplissimi Dn. Joh. Henrici Rhonii, Inclytæ Reipublicæ Tigurinæ Ex Quæſtoris, Helvetiæ Livii, Fautoris ac Patroni ad cineres usque colendi, qui odii, livoris, studii, cauſas procul habens felici ſtylo, attenta cura, fideque pari hæc omnia ex probatissimis monumentis in lucem produxit.

XXVI. Hæc autem pax, quæ velut vinculum duarum Religionum socios unire & conciliare debbat, a malevolis quibusdam contra hanc Transactionem manifeſte pugnantibus, etiam ab Helvetiis ipsis perperam explicata verbisque ejus alienus affictus est sensus. Mitto nunc plura, de quibus consulenda ſupra laud. Dn. Hottingeri *Hijstor. Eccleſiaſt. Helv. P. III.* & tantum in medium proferam, quid Auctor *Clavis Themilogicæ* in illa aggrediatur, dum ib. p. 29. &c. Judicium parium in decidendis controveſſis, litibusque Religionem concernentibus negare annititur, & art. 4. *Pacis An. 1656.* inter rursus ob Religionis quædam diſſidia dimicantes Reformatos & Pontificios Conclusa, in ſuam ſententiam obtorto collo pertrahere conatur, quem integrum hic apponere e re fore judicamus; Is autem ita ſonat: *Cuilibet Cantonum Religionis & supremi*

supremi Dominii Jura cum facultate judicandi in propriis
terris intacta & intemerata remanento, reliqua si in con-
troversiam veniant, judicio Parium deciduntur. In
communibus Praefecturis Libertas Religionis esto ex placito
Pacis Capellensis (Lands-Frieden) & Transactionis
Anno 1632. aliarumque Pactionum; Ex harum præ-
scripto orta forte certamina determinantur, sin dubium
ingruat, an ad judicium Parium pertineat, id ab ele-
ctis arbitris prius evolvitor; judicium subterfugientes,
aut judicio stare abnuentes Cantones Pacis conciliatores
pro viribus compellunto. Hic esse ait, procellas & li-
tium navis naufragii scopulum Acatholicis, quæstiones
& casus circa catholicorum Religionem oriundos instar eo-
rum judicio Parium quoque dimetiendos ac decidendos
fore & hinc utramque Religionem exæquari, utriusque
libertatem prærogativis iisdem, mutua vi ac reciproca
ponderari contendentibus. Conclusionemque hanc
tanquam male & perperam elicitam rejicit, Pa-
cemque Capellensem totius rei basin & fundamen-
tum, ex qua omnia certamina terminari debeant,
esse dicit; cum autem illa nusquam id exigat imo
contrarium statuat, hinc merito id se facere con-
tendere vult, hisce nimicum argumentis. I. quia in
illa pace 2. Religio Romana nominetur der Wahre,
ungezwifelte, Christliche Glaube, vera, indubita-
ta, Christiana, & §. 2. der alte, wahre, Christli-
che Glaube, antiqua, vera, Christiana, Evangelica e contra der neue Glaube, nova fides, ex qui-
bus verbis extorquere conatur, majores nostros
Religionem Pontificiam antiquam, veram, indu-
bitatam Christianam fidem censuisse, sed frustra;
cum primo quam Religionem & fidem pro anti-
qua, vera, indubitate & Christiana habeamus, non
ex hac vi armorum extorta Pace, sed ex editis li-
bris

bris symbolicis judicium ferendum sit. Vel quis secundo sanæ & immotæ mentis sibi persuadeat, Maiores nostros de fide sua ejusque antiquitate dubitasse, quam illi ex sacra Scriptura invictis argumentis asseruerunt, et pro qua tot labores, tot sudores perpessi sunt, quam etiam suo sanguine defenderrunt? 3. Hæc verba Pacis non sunt Lex, quæ Partibus hanc pacem concludentibus, quid de Religione statuere debeant, præscribat, nec conventio inter illos de vera Religione, aliâs sine dubio Reformati sacrâ his relictis ad Religionem Pontificiam rediissent. 4. Nec ad arma iverunt, ut veritatem Religionis suæ, quam armis male probari ac propagari perspectum habebant, probarent, sed aliæ suberant causæ, de quibus nonnihil *thes.* 25. diximus. 5. Ex annalibus constat, hoc Pacis Instrumentum nec a Pacificatoribus, nec ab utraque parte formatum, nedum in chartam relatum fuisse, ut id factum in Pace An. 1529. inter easdem Partes conclusa, ubi §. 1. & 8. Reformata Religio das **Göttliche Wort**, Pontificia contra, die Mess cluet, sed a Pontificio quodam compositum, et Tigurinis hic non tam ad verba et titulos, quam rem ipsam attendantibus ad subscribendum propositum. Accedit 6. quod cum verba rebus, non res verbis sint imposita, justum sit voluntates contrahentium potius, quam verborum conceptionem inspicere, l. ult. C. *Quæ res pign. oblig. poss.* cum verborum interpretatio nusquam tantum valeat, ut sensu melior exsistat l. 3. C. *de liber. præter.* ne voluntas contrahentium ob verborum subtilitatem impediatur. l. un. C. *ut action. ab hæred.* contra hæred. l. 2. §. 1. C. *de constitut. pecun. verbo-* rum quippe inanum ratio non est habenda. l. 9. C.

qui

*qui admitt. ad bon. poss. cum mens potior sit voce
dicentis. l. 7. p. 2. de suppellect. leg.*

XXVII. Aliud argumentum antagonistæ in hoc consistit, quod circa Praefecturas communes, art. 2. §. 2. eos, qui tempore pacis ab antiqua Religione jam defecere, toleret quidem, nullo modo autem approbet, ut imposterum quisquam ab antiqua Religione ad novam migrare possit, prout e contra expresse cavit, plenumque ac liberrimum Jus postliminii reservet iis, qui de nova ad antiquam veram fidem reverti velint. d. art. 2. §. 2. Ob aber etliche derselben, die den neuen Glauben angenommen, und wieder davon zu stehen begehrten, und den alten, wahren Christlichen Glauben wieder annehmen wollten, daß sie dasselbige freyes Urlaub von maniglich ungehindert gut Fug, Macht und Gewalt haben sollen. Concludit ergo; quod si jus singulare in uno denotat jus commune in contrario in altero, itemque inclusio unius exclusionem in altero, ergo utriusque Religioni non eadem vis, potestas ac ratio. Respondeat hic 1. pro nobis experientia et rei, quam ille musteus fœderum Helveticorum interpres in controversiam vocat, liberum ad hoc usque tempus exercitium, quæ testantur, non paucos Pontificia Religione relicta Reformatæ nomen dedisse. 2. quod illa verba de Pontificiis solummodo dicantur, non autem etiam de Reformatiis, non inde venit, quasi non eadem vis, potestas ac ratio hisce competenteret, quod lubenter, sed frustra, Clavifex ille vellet; sed eorum vera causa erat conditio communium illo tempore Provinciarum, ubi in Turgovia et Reguscorum Valle Papismus fere totus extinctus, in aliis vero fluctuabat et exterminium

mji.

minitabatur , dum nempe post primam Pacem
 Ao. 1529. initam , secundum cuius primum articulum [in quo haec leguntur verba: *Was unter den Kirchgenossen , die Mess auf oder abzuthun gemehret wird , darbey soll es bis auf der Kirchgenossen Gefallen bleiben] Missa et Religio Pontificia in plerisque locis per majora fuit deturbata , hinc in secunda An. 1531. Pace Religionis , Pontificium suae Religioni consulentes , fidei suae sociis , licet paucioribus , liberum Religionis exercitium , una cum Reformatis , quibus exercitium per hoc nequaquam ademptum est , rursus acquisituri haec , ut et alia omnia , quae ad rem suam faciebant , Paci inseruerunt . 3. Licet Pacem hanc concludentes Pontificii omni nisu Religionem suam dilatare , ac propagare in animo habuerint , nequaquam tamen fœdus cum Reformatis ~~sotear~~ pactum rumpere et irritum reddere voluerunt , quod sine dubio factum fuisset , si tam dura et quæ Reformati nunquam concedere potuissent , uti haec sunt , petiissent ; et si illis ab his concessa fuissent , cum tamen non sint , sine dubio Pax haec brevi ævi fuisset , et haec male pacta statim postea aut amice aut alio medio rursus abolita fuissent ; in hoc ergo articulo Pontificiis solummodo rursus conceditur Religionis exercitium , quod ut supra dictum , iis per majora ademptum fuit ; nulli vero eripitur libertas Religione Pontificia relicta ad Reformatos transeundi : Ob auch dieselben (Pontificii) die sieben Sacrament wieder aufrichten und halten wollen , daß sie das auch thun sollen und mögen , und dasselbige als wohl halten als NB. der ander Theil die Prædicanten ; his nunc verbis mirum rursus sensum affingere annititus Antagonista p. 31.
 dum*

dum scribit, sermonem hic esse duntaxat de Praeconio ante susceptum bellum subsecutamque Pacem introducto, neutquam vero de Praeconio post constitutam Pacem noviter erigendo, neque hoc loco Jus Praeconii noviter erigendi concedi, sed limitari potius & in gratiam Catholicon restringi; sed rursus vano et nullo successu; Nam primum Pontificii hic suis hoc Jus expresse vindicarunt, quia putabant, illud a Reformatis iis denegatum esse; Reformati e contra hoc Jus jam tum habuerunt, quotidieque illud exercuerunt, hinc nullam ob caussam illud sibi asserere necesse habuerunt: deinde sine dubio in secunda hac transactione articulus transactionis primæ, in quo Reformati Jus illud permittitur, suisset expresse expunctus, cum alias Pontificii in hac Pace pro lubitu mutarint, quaecunque in rem eorum fore putabant; postremo si Pax haec solummodo annos duos vel tres valere debuisset, cur non iterum expresse anni hi definirentur; Hinc facile, (cum et multis exemplis probari posset, quod in triginta vel pluribus locis exercitium Reformatæ Religionis, etiam multis post Pacem Capellanam annis, in Praefecturis communibus stabilitum sit,) rursus assertionem adversarii falsam esse luce clarius est, consequenterque ei verba sua leviter immutata potiori occinere possemus Jure, et dicere, unam Religionem parem esse alteri, utriusque iura eadem decempæda dimetiri, prærogativisque iisdem exornari. Nec sanior est ejus ex hisce præmissis facta Conclusio, dum scilicet dicit Pontificios jure merito, Jura Catholica Judicio Parium vel electorum prius arbitrorum subjuganda [submittenda dicere volebat] esse negare; inanis quoque hujus conclusionis probatio, quia illorum Religio sit unice Vera, indubitate

atate

estate sive tempore prior, & quieta, antiqua, pacifica nec interrupta possessione firma semper & in concussa persistet, in quem finem citat Pacis illius Art. I. et 2. verba; sed ad probationem hanc arietes admovat majores necesse est, cum haec partim falsa, partim ad rem parum facientia; Nam quid de illorum Religione vera, si Christo placet, sentendum sit ex Theologicis scriptis patet; equidem vocatur vera et antiqua; sed quid tum? nomen habet, non rem ipsam; denique nunquam interrupta possessione firmam semper et inconcussam persistisse, negat Historia.

XXVIII. Ad sententiam suam utrinque stabilendam Casum ponit sequentem: *Si libertas Religionis Reformatorum in Praefecturis communibus a Catholicis obtorto collo in jus rapiatur?* inquirit, an tunc Reformati in Jus vocati judicio starent, nec ne? Sententiæ ejus summa haec est; *Quoties emergente Judicio Parium, aut Arbitrorum in contrarias partes illi discederent, toties Jura suprematus, quibus quoque Jus Sacrorum intime insit, ad majorem condoniorum numerum revolvi, & ab his litem tunc componi, quam igitur hoc nomine Pontificia Religio in praefecturis communibus Religio dominans sit, idcirco in controversiis circa Reformatam Religionem oriundis, si Judicio Parium in æquales votorum partes distracto nihil decidatur, Pontificios prævalere debere* Sed Responsio in promptu est, dum ille ipse sibi obloquitur p. 46. scribens; *Ea est conditio in Systemate federatorum [cujusmodi Helvetiam esse ipie agnoscit] ut si negotia tractentur, quæ communem felicitatem tangunt [quæ inter merito et Religionis negotia numeramus] Pars major non prævaleat minori, neque plura suffra-*

gia præponderent, nisi id ipsum & in quantum infondere expressum fuerit. Nunc autem ex Pace hac Religiosa clarum est, eam esse reciprocam, [ut ex superioribus patet], quapropter et Pontifica Religio non dominans, sed socia est, ita ut Reformata iisdem cum illa juribus fruatur; imo Religionem Reformatam in Turgovia dominantem potiori jure dixeris, quum post Pacem An. 1529. initam longe major numerus Communitatum eam receperit, et biennio demum post Pontifica quasi postlimino pristinam exercendi libertatem recuperarit. Quid autem in casu proposito, ubi paria sunt suffragia, obtineat, satis certum est, nempe nihil actum esse, et rem manere in statu, in quo fuit; in quo tamdiu manet donec mutatio accedat; cum autem major tantum pars mutationem status prioris facere possit, ut ex supra dictis patet, hinc sequitur, si pares sint sententiæ, nihil agi, sed priorem rei statum manere, cum nulla adsit decisione et nesciatur quænam sententia obtainere debeat, dum unaquæque pars æquale jus habeat, et ne mo superfit; qui suo calculo majora suffragia efficiere queat, v. Illustr. D. Coccej. *Jurispr. publ. C. 8. §. II.* Accedit et ea ratio, quia ad mutationem non satis est momenti, et par utrinque pondus æquilibrio velut rem suspendit, vid. Grot. de J. B. & P. l. 2. c. 5. §. 18. *Pufend. de J. N. & G. l. VII. c. 2. §. 17.* Quid vero in illo casu Reformati agere debeant, meum non est definire; hoc tamen asserere audeo, eos nequaquam consilio ejus usuros, cum longe aliam viam ostendant Conventiones et Pacta inter illos facta, ut et præcipue Pax Religiosa ipsa, ut supra visum, quam tamen non in vim Pacti, sed Legis fundamen-

- talis

ralis valere dicit, cum tamen ex ipsa æquus Lector facile videre possit, in illa contineri solummodo conventionem et Pactum quid una Pars alterius Partis religionis sociis in communibus Præfecturis concedere velit, vel nolit, ita ut nec una, nec altera pars sine consensu alterius in illa ne minimum quidem mutare valeat, nec una præ altera privilegiis et prærogativis ullis gaudeat, cum Transigentes nullam in alios potestatem habeant, et hinc et in explicatione et interpretatione ejusdem pacis unica et vera mensura est Intentio, et sententia partium Transigentium cum a contrariis, nisi Partis utriusque consensu recedi non potest l. 5. C. de Obl. & Aet. v. Auth. die Grundvest. P. 3. c. 8.

XXIX. Ne autem fœderum Helveticorum magnus tantum videatur interpres, vatem etiam agit, dum addit, *in excidium Reip. discordiam hanc sive Diuersitatem Religionis erupturam esse, nam ex quo Religione dissidere cœperint, rimas egisse concordiam, qua prius valebant.* En tibi Lector, insignem, qua hujus Clavis Auctor pollet, Historiarum Helvetiarum notitiam. Quasi non Tigurinorum cum cœteris Cantonibus, Bernensium cum Valesianis et Friburgensibus, aliorumque tunc temporis fidei sociorum cum aliis gesta bella manifeste contrarium et Helvetios intestinis bellis multo crebrius implicitos fuisse, jam tum, cum uni adhuc parent Pontifici Romano omnes, probet. Ipsa Helvetia nunquam pacatior et tranquillior, quam ab ipso illo tempore, quo Religionis divertium fuit introductum, erroris convincit Clavigerum; ante illud enim, ut unda undam sic bellum trusit bel-

lum; ab illa ætate certe ad hunc usque diem
 nulli orbis Christiani parti clementissimus Deus
 tam longam pacem et tranquillitatem concessit,
 quam optamus, ut in posterum quoque quam
 gratiosissime concedatur! nec semper Religionis di-
 versitas in excidium Reip. vergit, ut optime dicit
 le Conseiller d'Etat l. 1. c. 17. *On a veu plusieurs*
Royaumes & Principautes se conserver en repos avec
l'exercice de deux Religions differentes; mais il n'en
a point esté veu, qu'ils n'ayent esté ruinez par les
cours & durée des guerres Civiles; vide et Reinking
de R. S. & E. l. 3. cl. 1. c. 1. n. 29. Carpz. de Leg.
Reg. Germ. c. 3. sect. 5. et multos alios citatos a
Mylero in addit. ad Rumel. P. 3. Diss. 2. corol. 1.
 Fateor equidem ex Religionis diversitate nonnun-
 quam quidem dissidia oboriri posse, sed probi
 nostri Majores quam sapientissime iis obviam ive-
 runt Pactis, Recessibus & Conventionibus, præ-
 cipue autem etiam in Pacis illius Nationalis Reli-
 gionis Tabulis, quæ si rectæ interpretationi detur
 locus, si non a malevolis contraque Pacificatio-
 nem hanc manifeste pugnantibus turbarum Æolis
 Sophisticis artibus intorquerentur, res Helvetiæ
 certe melius ac pacatius sese haberent. Ad ultima
 ejus verba: *Utrum licite valideque & ea NB. Helve-*
tiæ Pax Religiosa fuerit conclusa, examinare brevitas
non patitur, laudem totam, quam utraque meretur,
exhauseris, si dixeris, fuisse illam & hodie esse malum
necessarium. Ad hæc inquam verba, non alia hic
 repono, quam ultima quoque verba Pacis illius
 Religionis; *Dierweil wir beyde Parteien, uns*
umb dieser vorgeschriebnen Articuln vereint, die
zwischen uns abgeredt, beschlossen, und von beyden
Theilen mit guten Treuen zu halten angenommen:

So soll nun hiermit alle Feindheit, Feindschafft,
 Zwentracht, Neyd, Hass und Unwill, so sich
 durch Wort und Werk und vor diesem Krieg er-
 hebt und begeben, zwischen uns zu beyden Theilen
 hin, tod und absehn, einander in böser und arger
 Meynung nicht mehr fürzchen noch gedenken, son-
 der aller Dingen verziegen seyn, und hinfür, ob
 Gott will, in ewigen Zeiten einander für gute
 Freunde und getreue liebe Eydgenossen halten, und
 einander mit feilen Rauff, und sonst in all andere
 Weg, als getreue liebe Eydgenossen sicher und un-
 gevecht durch einander handlen und wandeln, nach
 jedes Gelegenheit und Nothdurst. Quæ quomo-
 do cum cavillationibus Retiarii illius conveniant
 B. L. dijudicandum relinquimus, hicque pedem fi-
 gimus, & plura de hoc themate cupientem ad *Hi-*
storiæ Ecclesiasticae Helvetiæ P. III. saepius laudati D.
 Hottingeri remittimus. Deus interim infinita sua
 gratia, qua me ab ineunte ætate prosecutus est,
 studia & conatus meos deinceps etiam prosequi
 pergit! Ei sit laus, honor & gloria in sempiterna
 secula!

